

L. F. OBUCHOVA: Konceptija Žana Piaže: za i protiv. Izdatelstvo Moskovskovo universiteta. Moskva 1981, 190 s.

Piagetova koncepcia je nesporne koncepciou veľkej heuristickej sily, ktorá má význam z hľadiska psychologického, logického a teoreticko-poznávacieho. Je pochopiteľné, že v zornom poli sovietskej autorky L. F. Obuchovej, špecialistky v oblasti vývinovej psychológie, je predovšetkým psychologická rovina Piagetovho diela. Pre vyrovnanie sa s Piagetovým dielom je však špecifické, že čím hlbšie chceme preniknúť do jeho psychológie, tým hlbšie musíme analyzovať aj logické a epistemologické aspekty (vzhľadom na ich zliatosť) jeho koncepcie (platí to prirodzene aj naopak). Z tohto hľadiska monografia L. F. Obuchovej je aj filozoficky relevantná. Nezanedbateľným faktorom je aj skutočnosť, že ide vôbec o prvú sovietsku monografiu venovanú špeciálne len dielu Jeana Piageta.

Kľúčovým problémom u Piageta je objasniť vývin epistemologicky významných pojmov ontogenézy (od narodenia dieťaťa až do dospelosti), t. j. ide o také pojmy, ako je čas, priestor, kauzalita, kvantita atď. Podľa neho vývin poznania vedie k tomu, že poznatky subjektu o objekte sa stávajú čoraz invariantnejšími, t. j. stabilnejšími vzhľadom na meniace sa podmienky skúsenosti a na zmeny pozície subjektu vo vzťahu k objektu. Je to spojené s konštatovaním tzv. individuálnych nástrojov výmeny alebo pojmov zachovania. Proces formovania týchto invariantov je práve tým procesom utvárania elementárnych pojmov.

Sovietska autorka venuje najviac pozornosti a priestoru formovaniu kvantitatívnych pojmov (objem, dĺžka, číslo, atď.), a to v období prechodu z predoperačnej úrovne na úroveň

konkrétnych operácií. (Ako je známe, Piaget rozlišuje štyri veľké štádiá formovania pojmov zachovania v ontogenéze: senzomotorické, predoperačné, štádiom konkrétnych a formálnych operácií). Nie je to náhoda, pretože ide o pojmy a obdobie veľmi zaujímavé z experimentálneho hľadiska — Piaget a jeho tím spolupracovníkov vypracovali množstvo dôvtipných experimentov na testovanie jednotlivých fáz formovania týchto kvantitatívnych pojmov. Ako uvádza L. F. Obuchová, sovietski psychológovia zopakovali mnohé z nich na moskovskej populácii, pričom Piagetove výsledky sa v podstate potvrdili. Autorka si však všimla aj nemejšie pozoruhodnú, hoci ďaleko problematickejšiu Piagetovu teoretickú interpretáciu genézy týchto pojmov, jeho odpoveď na otázku, čo podmieňuje ich vývin.

Podľa Piageta sú štyri dôležité faktory, ktoré spôsobujú vývin týchto pojmov:

1. Organický rast (biologické zrenie). Nervový systém musí dozrieť na určitú funkčnú úroveň. Avšak celý problém sa nedá riešiť tým, upozorňuje Piaget, že tieto pojmy budeme považovať za dopredu geneticky naprogramované. Nejde tu o akési vrodené pojmy, o čom svedčí skutočnosť, že sa tieto iba postupne formujú pod vplyvom skúsenosti, čo sa dá aj experimentálne potvrdiť.

2. Skúsenosť (respektívne učenie). Piaget rozlišuje dva druhy skúsenosti (poznania). Fyzikálnu, ktorá vzniká na základe bezprostredného manipulovania s objektami, a logicko-matematickú skúsenosť (poznanie), ktorá sa neodvodzuje abstrahovaním priamo z objektov, ale z činnosti (subjektu) na objektoch. Interpretácia vývinu for-

movania pojmov len fyzikálnou skúsenosťou (bezprostredným odvodzovaním z objektov) by neprekračovala rámec tradičného empirizmu, ktorý Piaget odmieta. (Teória fyzikálnej a logicko-materiálnej skúsenosti a ich vzájomného prepojenia obsahuje Piagetovo chápanie a riešenie vzťahu perceptívneho a neperceptívneho, empirického a teoretického, je v nej vyjadrený dôraz na aktivitu subjektu, ale aj akceptovanie nezávislosti objektívnej reality.)

3. Sociálna interakcia. Podľa Piageta však ani tento faktor dostatočne neobjasňuje genézu pojmov. Pretože určité elementárne formy pojmov (tzv. predpojmy alebo praktické pojmy) sa objavujú už na senzomotorickej úrovni, ešte pred sformovaním sa reči, teda v Piagetovom chápaní ešte pred socializáciou. (Tu sa žiada poznamenať, že Piaget sa niekedy kritizuje div nie za ignorantský vzťah k sociálnemu, zjednodušene sa predstavuje ako autor, ktorý sociálny faktor vôbec neberie do úvahy. S takouto interpretáciou sa môžeme stretnúť v populárnych výkladoch a v učebniciach. Je pravda, že Piaget chápe sociálny faktor značne zúžene, no za ignorantský možno pokladať v tejto súvislosti skôr vzťah tých autorov k poznaniu Piagetovej koncepcie].

4. Faktor ekvibrácie (zrovnováženia). Podľa Piageta úplný pojem zachovania sa sformuje až vtedy, keď dieťa začne chápať nevyhnutný charakter logických operácií, takých ako je tranzitivita, inklúzia atď. (Jeho explikácia len na základe bezprostrednej skúsenosti je nedostačujúca). A práve preto na objasnenie tohto, ako dieťa začína chápať nevyhnutnosť logických operácií, je potrebné sa zameriavať na fakt ekvibrácie — tvrdí Piaget. Na ilustráciu uvádza mimo iných aj tento experiment: Ak gulôčku z plastelíny preformujeme do tva-

ru valčeka bude tento dlhší, ale súčasne aj tenší, než gulôčka. Dieťa predškolského veku z týchto dvoch parametrov berie do úvahy len jeden (napríklad dĺžku a nevšima si hrúbku), a preto hovorí, že valček je väčší. Neskôr dieťa začína chápať, že obidva parametre (dĺžka, hrúbka) sú spojené vratnými vzťahmi, a že jeden kompenzuje druhý, vyrovnáva, a práve túto skutočnosť Piaget nazýva ekvibráciou. Jej dosiahnutím je pojem zachovania (napríklad objemu, dĺžky, čísla atď.) sformovaný.

Faktor ekvibrácie vystupuje podľa Piageta ako vnútorný regulátor vývinu intelektu. Nepôsobí izolovane, a je nerozlučne spätý s inými faktormi ako zrenie, fyzikálna a sociálna skúsenosť. No medzi tými faktormi má ekvibrácia dominujúce postavenie. Neustála ekvibrácia (zrovnovážňovanie) subjektívnych štruktúr s realitou je základom Piagetovej teórie mentálneho vývinu. (s. 55, 56) Už i z uvedeného sa dá vidieť, že model tejto teórie ekvibrácie má svoje korene v biologickej teórii adaptability.

Cenné je, že L. F. Obuchová pozitívny výklad Piagetovej koncepcie konfrontuje s koncepciami sovietskych psychológov (L. S. Vygotského a jeho žiakov P. J. Galperina, A. N. Leontieva a iných). Na povahu a dôležitosť jednotlivých determinantov mentálneho vývinu majú sovietski psychológovia diametrálne iné názory, najmä pokiaľ ide o chápanie úlohy sociálnych faktorov v tomto procese.

Podľa Piageta, ako sme už uviedli, senzomotorická adaptácia na objekty je adaptáciou ešte nesocializovaného intelektu, sociálne podľa neho nastupuje, a je nevyhnutné až pri formovaní reči a vôbec symbolického myslenia. Piaget napríklad na Wallonovu kritiku, ktorého idey o úlohe sociálneho prostredia vo vývine dieťaťa sú veľmi blízke názorom sovietskych psy-

chológov odpovedal, že psychológ sa nemôže uspokojiť skokom z neurológie do sociológie, jeho úlohou je preskúmať krok za krokom pretváranie zdedených reflexov do zložitých foriem správania. Podľa neho dieťa nemôže vnímať to vo vzťahu, k čomu ešte nemá nevyhnutné schémy činnosti. Vývin ide v smere formovania týchto schém. (s. 153)

Oproti Piagetovi východiskovou tézou Vygotského je, že psychika je sociálno-historicky podmienená. L. S. Vygotskij a ďalší sovietski psychológovia nesúhlasia s Piagetovou ideou neskorej socializácie. Dieťa sa nikdy nenachádza samé vo vzťahu jedinec — svet, prostredie. Dieťa nemôže adekvatne vnímať svet bez sprostredkovania dospelým človekom. Jeho vzťah ku skutočnosti je od samého začiatku spoločenským vzťahom (s. 153—4) „... predmetná činnosť vystupuje pre dieťa nielen zo strany svojich materiálnych vlastností a v biologickom zmysle, ale aj ako svet predmetov, ktoré sa postupne odhaľujú pre neho ľudskou činnosťou v ich spoločenskom význame“. (Leontiev, s. 154)

V tejto súvislosti veľkým problémom je, ako prebieha, aké sú cesty osvojovania spoločensko-historickej skúsenosti ľudstva. Tu Vygotskij a jeho žiaci kladú veľký dôraz na procesy učenia, kdežto Piaget venuje pozornosť predovšetkým vnútorným faktorom, spontánnemu vývinu intelektu. Vonkajšie, a teda podľa neho i sociálne prostredie je sice podmienkou, no nie zdrojom vývinu dieťaťa, je iba akousi „potravou“, materiálom pre poznanie, pre čvienenie a členenie spontánne sa tvoriacich štruktúr intelektu. Podľa neho úloha učenia akoby spočívala len vo vytváraní situácií vyžadujúcich aktívne fungovanie schém činnosti subjektu. Piaget zastáva názor o značnej samostatnosti, nezávislosti vývinu od učenia. „Uče-

nie je podriadené zákonu vyvinu a nie-naopak“. (s. 154) Práve v tom bode je jeden z ďalších markantných rozdielov medzi Piagetom a Vygotským, ktorý ropracoval iný prístup k riešeniu daného problému. Vzhľadom na to, že hlavný zdroj psychologického vývinu videl Vygotskij v osvojovaní si spoločensko-historickej skúsenosti ľudstva, podľa neho práve učenie tu má a musí mať svoje nezastupiteľné miesto. (Táto teoretická pozícia sa prejavuje aj napríklad v zameraní experimentálnych výskumov sovietskych psychológov, ktorí sa nezameriavajú len na testovanie prítomnosti alebo neprítomnosti pojmov zachovania, ale ich práca je orientovaná na cielavedomé formovanie týchto pojmov.) L. F. Obuchova však konštatuje, že v tomto smere neboli zatiaľ podané uspokojivé, vyčerpávajúce odpovede, že ide o otvorené otázky, ktoré čakajú na ďalšie riešenie. (s. 154)

Pomerne veľa pozornosti venuje L. F. Obuchova tradičným problémom Piagetovej vývinovej psychológie — egocentrizmu, interiorizácii atď. Sovietska autorka okrem iného ukazuje, ako vyššie uvedené Piagetove teoreticko-metodologické východiská ovplyvňujú, determinujú interpretáciu, chápanie týchto pojmov i experimentálneho materiálu.

L. F. Obuchova analyzuje aj také z teoreticko-poznávacieho hľadiska dôležité pojmy, ako je figuratívne a operatívne (v tejto súvislosti ide u Piageta o vzťah statických a dynamických prvkov v poznaní), percepčné a nepercepčné (nepercepčný charakter majú u neho schémy činnosti subjektu), synchronické a diachronické a ďalšie. Komplementárne chápanie týchto dvojíc tvorí pojmový skelet Piagetovej koncepcie.

Na záver by sme chceli povedať, že význam knihy L. F. Obuchovej nie je len v tom, že zoznamuje a prispie-

va k pochopeniu základných psychologických a niektorých všeobecno-metodologických ideí Jeana Piageta v ich konfrontácii s výsledkami sovietskej psychologickéj vedy — ale že je i prí-

spevkom k pochopeniu a kritickej analýze epistemologických základov Piagetovej koncepcie.

Ján Rybár

FILOZOFICKÝ ODKAZ NÁRODOV VÝCHODU A SÚČASNOSŤ

V. G. BUROV a inf.: *Filosofskije nasledije narodov Vostoka i sovremennost. Nauka, Moskva. 1983.*

V sovietskej orientalistike sa venuje značná pozornosť výskumu dejín, a najmä súčasnosti filozofických systémov formovaných mimo európskeho kultúrneho okruhu. Svedčí o tom rad publikácií z dvoch posledných desaťročí, z ktorých môžeme spomenúť: zborníky *Sovremennaja filosojskaja i ideologičeskaja mysl stran Vostoka* (1969), *Sovremennye ideologičeskije problemy v stranach Azii i Afriki* (1970), *Nekotoryje voprosy ideologičeskoj borby v stranach Azii i Afriki* (1971), *Religiija i obščestvennaja mysl narodov Vostoka* (1971, ďalej *Islam v filozofičkoj i obščestvennoj mysli stran zarubežnogo Vostoka* (1974) od M. T. Stepanjanca, *Sovremennaja buržuaznaja filozofija v Japonii* (1977) od Ju. B. Kozlovského, *Sovremennaja kitejokaja filozofija* (1978) od V. G. Burova a niektoré iné. Okrem toho sa prekladajú práce zahraničných, obyčajne orientálnych autorov, napr. egyptského marxistu [Mahmúda Amína al-Alima, indických marxistov S. Sardesaja a D. Čattopádhjája a prvého čínskeho marxistu Li Tačaa, o ktorom sa to najpodstatnejšie mohli dozvedieť čitatelia z prekladu sovietskej publikácie Li Ta-čao: *Od revolučného demokratizmu k marxizmu-leninizmu*. Bratislava, Veda 1983.

Pozoruhodné na recenzovanej publikácii je, že si všíma metodologický aparát skúmania, najmä preto, že jeho princípy, často rozličné u jedno-

tlivých bádateľov z radov buržoáznych vedcov i marxistov, sú dôležitým faktorom vedeckej efektívnosti skúmania. Pravdepodobne slovo „premeny“ či „metamorfózy“ najlepšie charakterizuje procesy, ktoré prebiehajú v politickom, ekonomickom a kultúrnom živote mnohých krajín Ázie a Afriky. Začali sa uskutočňovať v čase koloniálneho útlaku, ale prehĺbili sa v rokoch oslobodzovacích bojov a neskoršieho samostatného vývinu. Premenám podliehala aj duchovná kultúra týchto krajín, vrátane filozofického myslenia. Filozofické učenia sú dôležitou súčasťou kultúrneho dedičstva. V jednotlivých ázijských a afrických krajinách sa rozličnými spôsobmi formujú vzťahy či už k filozofii ako kultúrnemu dedičstvu alebo k zahraničným filozofickým systémom ako k potenciálnym zdrojom určitých korekcií a stimulov k ďalšiemu vývinu. V súčasnosti i v minulosti sa vytvárali najrozličnejšie formy vzťahov, ktoré sa dajú ohraničiť alebo nekriticke exaltáciou vlastného filozofického dedičstva alebo nihilistickým postojom k nemu. Medzi nimi je celá škála rôznych odtieňov týchto vzťahov, vždy nejako spojená s nadväzovaním na určité koncepcie zahraničných filozofických systémov. Filozofickí tradicionalisti obyčajne hyperbolizujú význam domácej filozofie, modernisti ju podceňujú, a najradšej by ju vymenili za niektorý zo systé-